

Πρόλογος

Η μετάφραση σήμερα: προκλήσεις και προοπτικές

Οι ριζικές αλλαγές που προκαλεί σήμερα η τεχνολογία σε συνάρτηση με την παγκοσμιοποίηση, ή μάλλον ως βασική συνιστώσα της, μετασχηματίζουν ποικιλοτρόπως το μεταφραστικό τοπίο (Cronin 2003 και 2012, Pym 2006, Said M. Shiyab κ.ά. 2010, Machado, Nowicki & Oustinoff 2010, Oustinoff 2011). Στο πλαίσιο του στοχασμού περί της παγκοσμιοποίησης, η οποία ταυτίστηκε, αρχικά τουλάχιστον αλλά και ως σήμερα για ορισμένους, με την απόλυτη κυριαρχία της αγγλικής γλώσσας, ενισχύονται πλέον οι απόψεις που υποστηρίζουν την ανάγκη της πολυγλωσσίας, ακόμη και στους κόλπους των ίδιων των Βρετανών επιστημόνων.¹ Έτσι, από τη μια, η μετάφραση, σε όλες τις μορφές της –μαζί και η μη επαγγελματική μετάφραση– τίθεται στο επίκεντρο της παγκοσμιοποίησης, καθώς χωρίς μετάφραση δεν υπάρχει οικουμενική επικοινωνία όπως έλεγε ο Newmark (2003: 55), ενώ από την άλλη η τεχνολογία, στο πλαίσιο της παγκοσμιοποιημένης δικτύωσης, τη μετασχηματίζει. Πρόκειται για μια κοινή παραδοχή στον χώρο των σύγχρονων μεταφραστικών σπουδών, η οποία έχει να κάνει με το εύρος και το βάθος των συντελούμενων αλλαγών, στο πλαίσιο μιας ιστορικά προσδιορισμένης διαδικασίας (Newmark 2003, Cronin 2012, Pérez González & Susam-Saraeva 2012). Αυτή η παραδοχή πολύ συχνά συναρτάται προς έναν σοβαρό προβληματισμό σχετικά με τη φύση του μετασχηματισμού αυτού, κατά πόσο δηλαδή αλλάζει πραγματικά η ουσία της μετάφρασης (Newmark *ibid.*: 55 κ.ε., Pym 2003: *passim*, Esselink 2003:86, Mossop 2006: *passim*, Cronin 2012: *passim*). Ο προβληματισμός αυτός θα έπρεπε να εμπλουτιστεί σήμερα περαιτέρω, λαμβάνοντας υπόψη την ασυμμετρία της παγκοσμιοποίησης και το ψηφιακό χάσμα αφενός, όπως και τις ιεραρχίες των γλωσσών αφετέρου, που σαφώς συνεχίζουν να υπάρχουν και στο διαδίκτυο, παρά την κατάργηση των πάσης φύσεως ορίων που αυτό εισηγείται, και επηρεάζουν τη μορφή που παίρνουν οι αλλαγές αυτές στις εθνικές γλώσσες και κουλτού-

1. Βλ. σχετικά την Έρευνα της Βρετανικής Ακαδημίας Επιστημών (2011) “Language matters», η οποία τονίζει την απόλυτη αναγκαιότητα της προαγωγής της πολυγλωσσίας στην εκπαίδευση όλων των βαθμίδων, ώστε να διατηρηθεί η έρευνα σε υψηλά επίπεδα στη Μεγάλη Βρετανία και να κατέχει υψηλή θέση στη διεθνή σφαίρα, σε όλα τα πεδία και με έμφαση στα πεδία των κοινωνικών και ανθρωπιστικών επιστημών: <http://www.britac.ac.uk/policy/language-matters/position-paper.cfm>. Βλ. επίσης την παλαιότερη έκθεση (2009): <http://www.britac.ac.uk/policy/language-matters.cfm> (ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης και για τις δύο, 10.2.2013). Επίσης, Nowicki & Oustinoff (2007) και Mashado da Silva, Nowicki & Oustinoff (2010).

ρες και στη διασταύρωσή τους στις νέες συνθήκες (de Swann 2002). Ο καταγιγιστικός ρυθμός των εν λόγω μεταβολών, πάντως, αφορά, περισσότερο ή λιγότερο και με διαφορετικούς τρόπους, το μεγαλύτερο τμήμα της οικουμένης και η περιγραφή της κατάστασης στον τομέα της μετάφρασης και του ψυχοδιανοητικού αντίκτυπου που αυτές έχουν στους περί τη μετάφραση διατρίβοντες από τον Michael Cronin γίνεται έτσι ακόμη πιο ενδιαφέρουσα:

Η πανταχού παρουσία των επιλογών μετάφρασης στο διαδίκτυο, ο πολλαπλασιασμός των εφαρμογών μετάφρασης για τα έξυπνα κινητά, η σταθερή τάση προς τον αυτοματισμό σε πολλά μεγάλης κλίμακας μεταφραστικά έργα, οι θεμελιακές αλλαγές σε επίπεδο γραμματισμού, με την ανάγνωση να μετατοπίζεται από τη σελίδα στην οθόνη, η αδυσώπητα ακαριαία ηλεκτρονική επικοινωνία, που απαιτεί απαντήσεις είκοσι τέσσερις ώρες το εικοσιτετράωρο και επτά ημέρες την εβδομάδα, το διαρκώς μεταβαλλόμενο φάσμα των προγραμμάτων μετάφρασης με ηλεκτρονική υποστήριξη, όπως οι μεταφραστικές μνήμες –όλοι αυτοί οι παράγοντες δημιουργούν την αίσθηση «ότι κάτι έχει αλλάξει». Μπορεί να υπήρξαν και σε άλλες εποχές μεγάλες αλλαγές, αλλά αυτή τη φορά «η σύγχυση είναι πιο τρομακτική, πιο καθολική». (Cronin 2012: 1).

Ειδικότερα στο πεδίο της τεχνολογίας, είναι εμφανής σήμερα η σύγκλιση ορισμένων παραδοσιακών κλάδων που αφορούν άμεσα τη μετάφραση, όπως η υπολογιστική γλωσσολογία, η επεξεργασία φυσικής γλώσσας και η γλωσσική τεχνολογία, μέσα στις νέες συνθήκες που σηματοδοτούνται από τα εκτεταμένα ηλεκτρονικά σώματα κειμένων που είναι διαθέσιμα στο διαδίκτυο,² τα ηλεκτρονικά λεξικά, τις βάσεις ορολογίας, τους ορθογράφους και τα λογισμικά γραμματικού ελέγχου, τα λογισμικά ανάκτησης πληροφορίας και αναγνώρισης και σύνθεσης φωνής και, κυρίως, τα ευρύτατα πλέον διαδεδομένα συστήματα μηχανικής μετάφρασης, η συστηματική χρήση των οποίων στο διαδίκτυο αλλάζει τα δεδομένα της μετάφρασης και θέτει σημαντικά ζητήματα για το μέλλον της μετάφρασης (Bouillon et al. 1998, Biskri & Jemali 2010): το μείζον ζήτημα είναι ίσως αυτό της απο-επαγγελματικοποίησης, με την επέκταση της μη-επαγγελματικής και/ή εθελοντικής μετάφρασης, η οποία, σε ορισμένες περιπτώσεις πλήττει καίρια ολόκληρους τομείς, όπως αυτός της οπτικοακουστικής μετάφρασης, σε συνδυασμό με τα ομότιμα/P2P δίκτυα (Δημητρούλια, υπό δημ.). Από την άλλη πλευρά, η κειμενική/υπερκειμενική, πολυτροπική πραγματικότητα του διαδικτύου και η επιχώρια προσαρμογή αποτελούν σημαντικές συνιστώσες της σύγχρονης γραφής και μεταγραφής. Η επιχώρια προσαρμογή, ωστόσο, ο άλλος μεγάλος πυλώνας της πολυτροπικότητας μαζί με την οπτικοακουστική μετάφραση, επιστρέφει, όπως φαίνεται, σήμερα στους κόλπους της μετάφρασης, μετά από μια προσπάθεια απομάκρυνσής της, ασκώντας διαμορφωτική επίδρασή πάνω της (Esselink, *ibid.*). Παραμένει πάντως καίριας σημασίας το γεγονός ότι και στην επιχώρια προ-

2. Το ζήτημα των big data και της διαχείρισής τους βρίσκεται σήμερα στο επίκεντρο κάθε συζήτησης περί επεξεργασίας δεδομένων για ποικίλους σκοπούς στο διαδίκτυο και νέες εφαρμογές αυτόματης μετάφρασης δημιουργούνται για τη μετάφραση και τη χρησιμοποίησή τους.

σαρμογή, που έχει ως επί το πλείστον εμπορικές εφαρμογές, βαίνει αυξανόμενη η χρήση της αυτόματης μετάφρασης.³

Το ζήτημα της αυτόματης ή μηχανικής μετάφρασης αποτελεί σήμερα κομβική παράμετρο των μελλοντικών εξελίξεων: δεν είναι τυχαίο ότι, σταδιακά, σε πολλά, μεγάλα μεταφραστικά έργα χρησιμοποιείται όλο και περισσότερο MM αφενός ενώ αυξάνει διαρκώς η χρήση αυτόματης μετάφρασης χωρίς επιμέλεια στο διαδίκτυο (Hutchins, 2009) αφετέρου, συνήθως για προσωπικούς λόγους ή στο πλαίσιο κοινοτήτων πρακτικής,⁴ η οποία μεταβάλλει άρδην την ίδια την έννοια της ποιότητας και της ισοδυναμίας στη μετάφραση. Αυτή η εξέλιξη δεν μπορεί παρά να μας προβληματίζει, στον βαθμό που μετασχηματίζει τον χώρο της μετάφρασης και μας καλεί να λάβουμε υπόψη τα νέα δεδομένα στην εκπαίδευση των μεταφραστών, τόσο σε επίπεδο πεδίων όσο και δεξιοτήτων.

Άλλη μια από τις πλέον σημαντικές, σύγχρονες συνεισφορές της γλωσσικής τεχνολογίας στις μεταφραστικές σπουδές είναι σε κάθε περίπτωση τα ηλεκτρονικά σώματα κειμένων (ΗΣΚ), τα οποία κατέχουν πολύ σημαντική θέση στις σύγχρονες μεταφραστικές σπουδές και στην εκπαίδευση μεταφραστών, ανοίγοντας νέους δρόμους για τη μελέτη της μετάφρασης ως διαπολιτισμικού φαινομένου και πολύπλοκης διαδικασίας (Baker, 1995 και 1996· Laviosa, 1997· Tymoczko, 1998· Kenny, 2001· Olohan, 2004· Kruger, Wallmach & Munday 2011· Zanettin 2003 και 2012), αλλά και προϊόντος καθαυτό –στο πλαίσιο της Μεταφρασεολογίας Σωμάτων Κειμένων (Corpus-based Translation Studies/Traductologie de corpus). Η χρήση σωμάτων κειμένων στις μεταφραστικές και τις λογοτεχνικές σπουδές μπορεί να οδηγήσει σε σημαντικές συγκριτικές μελέτες, προσανατολισμένες διαπολιτισμικά σε μακρο-επίπεδο και στη μελέτη περιπτώσεων, σχετικά με ιδιαιτερότητες και καθολικά χαρακτηριστικά των γλωσσών και των πολιτισμών λόγου χάρη, μέσα από την εξέταση των διαφορών ανάμεσα στα πρωτότυπα και τις μεταφράσεις, αλλά και με την ιδιαιτερότητα του μεταφρασμένου λόγου, του τρίτου κώδικα όπως έχει ονομαστεί (Frawley 1984: 168), της διαγλώσσας (Selinker 1972) ή του μεταφραστικού κώδικα (translationese, Gellerstam 1986), σε μια περίοδο και/ή σε συγκεκριμένο πεδίο. Παράλληλα, μπορεί να παράσχει πολύτιμο υλικό για τη μελέτη της ιστορίας των μεταφράσεων και της λογοτεχνίας, της κοινωνιολογίας της μετάφρασης και της λογοτεχνίας, της υφολογίας και της πρόσληψης.

Όσο όμως και αν η τεχνολογία και η γενική και ειδική μετάφραση, με ποικίλους τρόπους, βρίσκονται σήμερα στο επίκεντρο της μεταφραστικής πρακτικής διεθνώς, εξίσου ισχυρή παραμένει η θέση της λογοτεχνικής μετάφρα-

3. Η σημασία της MM για την επιχώρια προσαρμογή αποδεικνύεται και από τον οδηγό καλών πρακτικών στη χρήση MM από την Localization Industry Standards Association/LISA http://www.translationoptimization.com/papers/DillingerLommel_MT_BPG.pdf (10.2.2013). Βλ. επίσης για τις τελευταίες εξελίξεις στη χρήση MM στην επιχώρια μετάφραση Vasiljevs A., Gornostay T., Skadins P. (2010). Για την επίδραση της τεχνολογίας στη μετάφραση, βλ. ενδεικτικά Pym (2011).

4. Για την έννοια της κοινότητας πρακτικής, βλ. Wenger (1998).

σης. Σε όλες τις εποχές, ακόμη και σε περιόδους πολέμου, κρίσης και καταστροφών,⁵ το εκδοτικό πεδίο παρέμεινε ζωντανό και παραγωγικό. Αυτή είναι η μία πλευρά του ζητήματος, διότι η άλλη είναι ότι η λογοτεχνική μετάφραση μονοπωλεί σχετικά, όπως προκύπτει από πρόσφατα στοιχεία περιοδικών μετάφρασης-μεταφρασεολογίας, το ενδιαφέρον της μεταφρασεολογίας (Pérez González & Susam-Saraeva 2012: 158 κ.ε.). Στο πλαίσιο αυτό, η μετάφραση της ποίησης ανέκαθεν αντιμετωπιζόταν με πολύ μεγάλο σεβασμό, όπως μαρτυρεί και το λήμμα “Ποιητική μετάφραση” στην *Encyclopedia of Translation Studies*, όπου ο Connolly σημειώνει ότι θεωρείται η πιο δύσκολη και απαιτητική λογοτεχνική μετάφραση, εξού και έχουν γραφτεί πολύ περισσότερα σχετικά με αυτήν παρά για τη μετάφραση της πεζογραφίας ή του θεάτρου (1998: 170 κ.ε.). Τοποθετείται αξιολογικά στην πυραμίδα της μετάφρασης, ως φορέας πολύ σημαντικού πολιτισμικού κεφαλαίου, όχι μόνο σε σχέση με τα γενικά και ειδικά κείμενα της καθημερινής, πρακτικής επικοινωνίας, αλλά και με τα λογοτεχνικά είδη, ιδιαίτερα ορισμένα θεωρούμενα ως δευτερεύοντα, όπως η αστυνομική λογοτεχνία (Jones 2011: 7 κ.ε.) και η παιδική-εφηβική λογοτεχνία (Pederzoli (2012) –κι αυτό παρά την έλλειψη εμπορικής αξίας της. Παραδοσιακά, ωστόσο, το ερώτημα που τίθεται για τη μετάφραση της ποίησης αφορά το κατά πόσο είναι ή όχι αυτή δυνατή, με δεδομένο ότι ο ποιητικός λόγος είναι συνδηλωτικός, εξαιρετικά αμφίσημος και ρυθμικός, παραδοσιακός ή νεωτερικός (Boase-Beier 2009).

Οι θεωρητικοί μοιράζονται ανάμεσα στις δυο αυτές τοποθετήσεις, το ίδιο και οι μεταφραστές, ποιητές και μη, που προσφεύγουν σε ποικίλες στρατηγικές και τεχνικές (Jones *ό.π.*). Υπάρχει και μια αναπάντεχη νέα εξέλιξη, που χρήζει φυσικά αξιολόγησης, την οποία εισηγείται και πάλι η τεχνολογία: η Google προτείνει ένα σύστημα αυτόματης μετάφρασης ποίησης και η παρουσίασή του και μόνο (σε συσχετισμό και με διάφορες δοκιμές της κυβερνολογοτεχνίας (Δημητρούλια 2006, 2008)) παρουσιάζει πραγματικό ενδιαφέρον (Genzel, Uszkoreit & Och 2010), παρά τις αμφιβολίες και τις αντιρρήσεις που προφανώς μπορεί κανείς να έχει.

Η σημαντικότερη όμως εξέλιξη στη μελέτη της ποιητικής μετάφρασης, και της μεταφρασμένης λογοτεχνίας εν γένει, συνδέεται με την επικράτηση των συστημικών, πολιτισμικών θεωριών –την περίφημη “πολιτισμική στροφή”, που έχουν σφραγίσει τον κατεξοχήν διεπιστημονικό κλάδο των μεταφραστικών σπουδών, την οποία ακολούθησε, με κοινούς προσανατολισμούς, η “κοινωνιολογική στροφή” και η “ιδεολογική στροφή” κατά τους Tymoczko & Gentzler (2002: xi-xviii). Στο πλαίσιο της, η ποιητική μετάφραση εξετάζεται στα ευρύτερα πολιτισμικά συμφραζόμενά της, τόσο όσον αφορά τον ποιητή και τη συνολική δημιουργία του όσο και την κουλτούρα προέλευσης και υποδοχής. Η συστημική και κοινωνιολογική μελέτη δεν παραγνωρίζει το κείμενο καθαυτό αφενός και αφετέρου δεν οριοθετείται σαφώς στις διάφορες εκδοχές της. Σύμφωνα με τον Chesterman (2006) επί-

5. Βλ. Βασιλειάδης (2013), Κασίνης (2006 και 2013).

σης, η πολιτισμική στροφή στη μετάφραση δεν διαχωρίζεται σαφώς από την κοινωνιολογική στροφή, στον βαθμό που η κουλτούρα, όπως και η γλώσσα άλλωστε, είναι κοινωνία και το αντίστροφο: έτσι, τονίζοντας την οριακότητα πολλών προσεγγίσεων, που εφάπτονται πολλαπλών πεδίων, ορίζει το πεδίο της κοινωνιολογίας της μετάφρασης συμπεριλαμβάνοντας ποικίλες συνιστώσες, από τα πολυσυστήματα και το μοντέλο του Bourdieu ως την εφαρμογή του μοντέλου του Luhmann ή του Bruno Latour στη μετάφραση (Chesterman 2006: 9 κ.ε., Gambier 2006 29 κ.ε.). Ο Chesterman πάντως προτείνει τη δημιουργία τριών διακριτών τομέων εξέτασης στο πεδίο της κοινωνιολογίας της μετάφρασης, που έχουν εφαρμογή με τον έναν ή τον άλλον τρόπο και σε άρθρα του παρόντος τόμου: α. Την κοινωνιολογία των μεταφράσεων ως προϊόντων β. Την κοινωνιολογία των μεταφραστών και γ. Την κοινωνιολογία της μετάφρασης ως διαδικασίας (*ibid*: 11).

Περνώντας στο παρόν τεύχος, σημειώνουμε ότι τα άρθρα που δημοσιεύονται εδώ επιδιώκουν να σχεδιάσουν ένα περίγραμμα των αλλαγών που προαναφέρθηκαν, όπως εντοπίζονται και σχηματοποιούνται στη μετάφραση, λογοτεχνική και μη, στη θεωρία και στη διδακτική της στον ελληνόφωνο χώρο. Ακολουθούμε τη σειρά των εξελίξεων όπως παρουσιάστηκαν παραπάνω –παρά το γεγονός ότι τα άρθρα δημοσιεύονται με αλφαβητική σειρά– και ξεκινάμε με την τεχνολογία, με το άρθρο των Χατζηθεοδώρου-Κανελλιάνου που ασχολούνται με το πολύ σημαντικό ζήτημα της αξιολόγησης της Μηχανικής Μετάφρασης, και δη της Στατιστικής Μηχανικής Μετάφρασης, η οποία, παρότι χρησιμοποιεί για την εκπαίδευσή της παράλληλα σώματα κειμένων, δεν μπορεί να λύσει εντούτοις και αυτή το ζήτημα της αμφισημίας. Το άρθρο αφορά το ζεύγος ελληνικά-ιταλικά και παρουσιάζει συγκριτικά αυτοματοποιημένη και μη-αυτοματοποιημένη αξιολόγηση του συστήματος, με μονάδα αξιολόγησης την πρόταση. Η αξιολόγηση αυτή, η οποία συνήθως για λόγους χρόνου και κόστους γίνεται αυτοματοποιημένα, είναι καίρια για την ανάπτυξη και τη βελτίωση των συστημάτων.

Το άρθρο της Ελένης Τζιάφα εντάσσεται στο πλαίσιο της προβληματικής των σωμάτων κειμένων. Η Τζιάφα ξεκινά από τους όρους και τους ορισμούς των παράλληλων και συγκρίσιμων σωμάτων κειμένων –ξένα και μεταφρασμένα κείμενα στη μία περίπτωση, κείμενα με ποικίλης φύσεως κοινά στοιχεία σε μία ή πολλές γλώσσες στη δεύτερη, από τη θεματική ως την έκταση των κειμένων, το είδος τους κ.λπ.–, περνά στη χρησιμότητα και τη χρήση τους στη μετάφραση. Τέλος, παραθέτει συγκεκριμένα εργαλεία που δοκιμάστηκαν στην κατασκευή και την επεξεργασία παράλληλων και συγκρίσιμων σωμάτων κειμένων σχετικών με το χρηματιστήριο, με στόχο αυτά να είναι ποικιλοτρόπως χρήσιμα για τον μεταφραστή.

Σε διαφορετική κατεύθυνση αλλά στο ίδιο πεδίο, της ηλεκτρονικής επεξεργασίας της φυσικής γλώσσας, εντάσσεται η συμβολή των Φούφη-Κογκιτσίδου, που προτείνουν την αντιμετώπιση της πολυσημίας των απλών λεξικών μονάδων με την προσθήκη σημασιολογικών χαρακτηριστικών στα λήμματα του ηλεκτρονικού μορφολογικού λεξικού της νέας ελληνικής (DelasGR). Η

σημαιολογική απροσδιοριστία, η αμφισημία στη διαχείριση της σημασίας, αποτελεί μείζον πρόβλημα στην επεξεργασία φυσικής γλώσσας και τη γλωσσική τεχνολογία, που εργάζεται διαρκώς πάνω στις πιθανές λύσεις του.

Στη συνέχεια, αναφερόμενες πολύ συγκεκριμένα στη μετάφραση ως έντυπο, πολυτροπικό προϊόν –και μάλιστα απευθυνόμενο όχι αναγκαστικά στον επαγγελματία μεταφραστή–, οι Κασάπη και Τζουβελέκη συνεισφέρουν με μια εφαρμογή-πρόταση ειδικής μετάφρασης: περιγράφουν την ανάπτυξη του πρώτου έντυπου ελληνο-ιταλικού εικονογραφημένου γλωσσαρίου ανατομίας, που απευθύνεται στη βιομηχανία υπηρεσιών υγείας, στο πλαίσιο ιατρικών κοινοτήτων. Η απόφαση της εικονογράφησης ελήφθη με στόχο να αντιμετωπιστεί η συνθετότητα και η πολυσυλλεκτικότητα της ιατρικής ορολογίας και η εικονογράφηση ορολογίας για μεταφραστικούς σκοπούς συνδέει την εικόνα της ανατομικής μορφής με τα πεδία εφαρμογής των όρων αφενός αλλά και με τη γνώση που χρειάζεται ο χρήστης για να κατανοήσει σωστά και σε βάθος τους όρους αφετέρου.

Αντίστοιχα, στο πολύ σημαντικό σήμερα και πάντα πεδίο της δημοσιογραφικής μετάφρασης, η Λουπάκη μελετά, με βάση ένα τρίγλωσσο σώμα κειμένων, τις στρατηγικές διαχείρισης του πληροφοριακού φορτίου κατά τη μετάφραση του δημοσιογραφικού λόγου. Στόχος της είναι να καταδείξει πώς μεταλλάσσεται η πληροφορία από τη μια γλώσσα στην άλλη, με αποτέλεσμα να αλλοιώνεται η ίδια η είδηση, που συχνά μεταδίδεται σε ολόκληρο τον κόσμο. Διαδικασία εν γένει αφανής, η μετάφραση των ειδήσεων αποτελεί μια ποικιλόμορφη διαδικασία, από τη μετάφραση αυτούσιων άρθρων προς δημοσίευση ως τη χρήση πληροφοριών από ξένα κείμενα, και προσεγγίζεται από τη Λουπάκη με εργαλεία των περιγραφικών μεταφραστικών σπουδών και της κριτικής ανάλυσης λόγου.

Σε εντελώς διαφορετική προοπτική μελετούν τη μετάφραση ως προϊόν, αλλά και ως φαινόμενο, οι Λουλακάκη-Μουρ, Μήσιου και Τσιαβού, καθώς εστιάζουν στη λογοτεχνική μετάφραση. Σ' αυτό το πλαίσιο και με εργαλεία της Σχολής της Χειραγώγησης, η Λουλακάκη-Μουρ εξετάζει συστημικά σε μακρο- και μικρο-επίπεδο τη μετάφραση του *Ασμάτων του Μαλντορόρ* από τον Ελύτη και τις επιλογές του σε σχέση με την ποιητική του αλλά και τη θέση του στο νεοελληνικό λογοτεχνικό σύστημα. Παρουσιάζει την επιλογή από τον Ελύτη ενός ποιητή με τον οποίο τον χωρίζει άβυσσος ως προς την αντίληψη της θέσης του ποιητή, την αντιμετώπιση της μετάφρασής του ως αποτυχίας από την κριτική και προβαίνει σε μια πολύ ενδιαφέρουσα ερμηνεία όσον αφορά τη συγκεκριμένη επιλογή του Ελύτη σε σχέση με την οικειοποίηση στοιχείων που τον αφορούν τόσο σε σχέση με τα μελήματα της γενιάς του όσο και της προσωπικής του ποιητικής.

Η Βασιλική Μήσιου στοχεύει στο γενικό μέσα από το ειδικό, τη μελέτη των συγγραφέων/ποιητών μεταφραστών στη νεοελληνική λογοτεχνία μέσα από τη μελέτη περίπτωσης του Αριστοτέλη Νικολαΐδη ως μεταφραστή του Έλιοτ. Επανέρχεται στην μη κανονιστική περιγραφική μεταφρασεολογία και μελετά τις θεωρητικές απόψεις του Νικολαΐδη σε σχέση με τις επιλογές του,

επιδιώκοντας να αναδείξει τη σημασία και την αξία της ποιητικής μετάφρασης στον ελληνικό χώρο, η οποία, όπως ορθά επισημαίνει, χρήζει μεγαλύτερης προσοχής στο πλαίσιο των μεταφραστικών και λογοτεχνικών σπουδών, ως οργανικό τμήμα της ιστορίας της νεοελληνικής λογοτεχνίας.

Η Τσιαβού θέτει το ζήτημα της στρατηγικής στην προσέγγιση της παιδικής/εφηβικής λογοτεχνίας, με άξονα τη διατήρηση της ξενότητας στη μεταφορά του πολιτισμικού στοιχείου. Διαπιστώνει ότι στη μετάφραση της παιδικής/εφηβικής λογοτεχνίας επιλέγεται συνήθως η ομογενοποίηση ως προς το πολιτισμικό στοιχείο και, στο πλαίσιο της λειτουργικής μετάφρασης, αναζητεί τα αίτια της επιλογής αυτής, από το γεγονός ότι ενήλικες μεταφράζουν για παιδιά με παιδαγωγικές προθέσεις ως τις εμπορικές επιλογές και το μειωμένο πολιτισμικό κύρος της εν λόγω μετάφρασης. Μέσα από παραδείγματα, αναδεικνύει την αξία της διαπολιτισμικής σύγκρισης για το παιδί και το έφηβο, στο πλαίσιο της συγκρότησης της ταυτότητάς του.

Η Γιαννακοπούλου παρουσιάζει το μοντέλο του Bourdieu και τις βασικές του έννοιες : πεδίο, έξη, *illusio*, δόξα. Παράλληλα, όμως, δίνει και μια γενική εικόνα των συζητήσεων για το κοινωνικό στοιχείο, που ενυπήρχε σε προηγούμενες θεωρίες, αλλά και συζητά τη συνεισφορά του Bourdieu υπό το φως των προσαρμογών που επιφέρουν οι επίγονοί του. Αυτή η συνεισφορά τοποθετείται και μεταξύ των άλλων μοντέλων στην κοινωνιολογία της μετάφρασης, όπως του Luhman και, προσφάτως, του Bruno Latour. Τέλος, εξετάζει το ελληνικό πεδίο της μετάφρασης-μεταφρασεολογίας και θέτει ερωτήματα που θα μπορούσαν και θα όφειλαν ενδεχομένως να απασχολήσουν τις μελλοντικές μελέτες και αναλύσεις υπό την οπτική αυτή.

Δύο άρθρα καλύπτουν τη διάσταση της εκπαίδευσης των μεταφραστών. Ο Μιχάλης Πολίτης παρουσιάζει τις εφαρμογές της έννοιας της μεταβίβασης της μάθησης, που εκπορεύεται από τα πεδία της Γνωσιακής Ψυχολογίας και της Διδακτικής, στο ιδιαίτερο πεδίο της εκπαίδευσης μεταφραστών. Εξετάζει τη μεταβίβαση της μάθησης ως αξιοποίηση προγενέστερης γνώσης για την επίλυση συναφών αλλά νέων προβλημάτων από των πλευρά του εκπαιδευόμενου επίδοξου μεταφραστή, είτε ως αξιοποίηση προγενέστερης γνώσης σε νέο πεδίο. Διαδικασία κατά περίπτωση ενσυνείδητη ή ασυνείδητη, η μεταβίβαση της μάθησης μπορεί να αξιοποιηθεί με σημαντικά αποτελέσματα στην κατάρτιση μεταφραστών, όπως αποδεικνύει το παράδειγμα διδασκαλίας στο οποίο βασίζει τα συμπεράσματά του ο Πολίτης.

Οι Πανταζάρα, Μουστάκη και Αναστασιάδη, από την άλλη, παρουσιάζουν τα δεδομένα που συνέλεξαν στο πλαίσιο μεταφραστικών μαθημάτων όσον αφορά τη μετάφραση των ιδιωτισμών. Με βάση τη μετάφραση ενός βιβλίου παιδικής λογοτεχνίας, επιλεγμένου για την αμεσότητα και την προφορικότητα της γλώσσας του, εντοπίζουν τα πολλαπλά επίπεδα δυσκολίας στη μετάφραση των ιδιωτισμών. Κωδικοποιώντας τα προβλήματα αυτά, προτείνουν μια μέθοδο διδασκαλίας των ιδιωτισμών, η οποία περιλαμβάνει τρία στάδια, την αναγνώριση, την κατανόηση και τη διερεύνηση/επιλογή, την οποία παρουσιάζουν με συγκεκριμένα παραδείγματα-ασκήσεις.

Σε μια περίοδο όπου όχι μόνο οι μεταφραστικές σπουδές, αλλά οι αν-

θρωπιστικές επιστήμες στο σύνολό τους βάλλονται και υποβαθμίζονται, αξίζει να κλείσουμε θυμίζοντας την τοποθέτηση του Newmark για τις ανθρωπιστικές αξίες: ασχέτως εξελίξεων και αλλαγών, ασχέτως περιστάσεων και συγκυριών, το πανεπιστήμιο οφείλει να υπηρετεί τα ανθρωπιστικά ιδεώδη, πέραν της αγοράς, της επαγγελματοποίησης και της εμπορευματοποίησης: “αυτές οι ανθρωπιστικές αξίες του Πανεπιστημίου και η πρωτοκαθεδρία του ατόμου και της κοινωνίας σε κάθε είδους δραστηριότητα είναι νομίζω πολύ σημαντική”, λέει ο Newman (*ibid.*: 17). Όπως επίσης και η διάκριση μεταξύ αναγνώστη και πελάτη, συνεχίζει. Οι προτροπές του δεν μπορεί παρά να φωτίζουν τις μελλοντικές επιλογές, ανεξαρτήτως μοντέλων, στο πλαίσιο των μεταφραστικών σπουδών.

Τιτίκα Δημητρούλια

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Baker, M. (1995). “Corpora in Translation Studies. An Overview and Suggestions for Future Research”. In *Target* 7, 2, 223-243.
- Baker, M. (1996). “Corpus-based Translation Studies. The Challenges that Lie Ahead”. In Somers, Harold (ed.). *Terminology, LSP and Translation*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 175-186.
- Baker, P., Hardie, A. & McEnery, T. (2006). *A Glossary of Corpus Linguistics*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Βασιλειάδης Β. (ed.) (2013). «... γνώριμος και ξένος...» Η νεοελληνική λογοτεχνία σε άλλες γλώσσες. Θεσσαλονίκη: Κέντρο ελληνικής γλώσσας.
- Biskri I. & Jebali A. (2010). *Multilinguisme et traitement des langues naturelles*. Québec: Presses de l'Université du Québec.
- Boase-Beier J. (2009). “Poetry”. In Baker M. & Saldanha G., *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. London: Routledge, 193-6.
- Bouillon P. (1998). *Traitement automatique des langues naturelles*. Bruxelles/Louvain/Paris : Duculot - De Boeck.
- Chesterman, A. (2006). “Questions in the sociology of translation”. In Ferreira Duarte, J., Assis Rosa, A., Seruya, T. (eds.), *Translation Studies at the Interface of Disciplines*. Amsterdam: Benjamins, 9-27.
- Connolly D. (1998). “Poetry Translation”. In Baker M. & Saldanha G., *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. London: Routledge, 170-6.
- Cronin, M. (2003). *Translation and Globalization*. London: Routledge.
- Cronin, M. (2012). *Translation in the digital age*. London / New York: Routledge.
- de Swaan A. (2002). *The world language system; A political sociology and political economy of language*. Cambridge: Polity Press.
- Δημητρούλια Τ. (2006). «Κυβερνολογοτεχνία: μια πρόκληση του μέλλοντος». Στο *Σύγκριση* 17, 2006, 95-113.
- Dimitroulia T. (under pub.) “The new everyday practices on the Internet and the expansion of crowdsourcing translation”. In Paschalidis & Yioka, *Semiotics of the everyday*, Cambridge Scholars Publishing.
- Esselink, B. (2003). “Localisation and translation”. In Somers, H. (ed.), *Computers and Translation: A translator's guide*, 67-86.

- Frawley, W. (1984). "Prolegomenon to a theory of translation". In Frawley W. (ed.), *Translation: Literary, Linguistic and Philosophical Perspectives*. Newark: University of Delaware Press, 159–75. Αναδημοσιεύεται στο Venuti L. (ed.) (2000). *The Translation Studies Reader*. London/New York, Routledge, 250–263.
- Gellerstam, M. (1986). "Translationese in Swedish novels translated from English". In Wollin, L. & Lindquist, H. (eds.), *Translation Studies in Scandinavia*. Lund: CWK Gleerup, 88–95.
- Genzel D., Uszkoreit J. & Och F. (2010). "Poetic" statistical machine translation: rhyme and meter". In *Proceedings of the Conference on Empirical methods in natural language processing (EMNLP)* 10, 158–166.
- Goutsos, D. (2010). "The Corpus of Greek Texts: a reference corpus for Modern Greek". In *Corpora* 5, 1, 29–44.
- Hutchins W. J. (1986). *Machine Translation: past, present, future*. Chichester: Ellis Horwood.
- Hutchins W. J. (2009). "Multiple Uses of Machine Translation and Computerised Translation Tools". <http://hutchinsweb.me.uk/Besancon-2009.pdf> (10.2.2013)
- Jones F. R. (2011). *Poetry translation as expert action: processes, priorities and networks*. Amsterdam / Philadelphia: Benjamins.
- Κασίνης, Κ. Γ. (2013). *Βιβλιογραφία των ελληνικών μεταφράσεων της ξένης λογοτεχνίας ΙΘ' - Κ' αι.: Αυτοτελείς εκδόσεις: 1900-1950*, τ. 2. Αθήνα: Σύλλογος προς Διάδοσιν Ωφελίμων Βιβλίων.
- Kenny, D. (2001). *Lexis and Creativity in Translation. A Corpus-based Study*. Manchester, UK: St Jerome.
- Kruger A., Wallmach K. & Munday, J. (2011). *Corpus-based Translation Studies*. London/New York, Bloomsbury Academic.
- Kyriacopoulou T. (2005). *L'analyse automatique des textes écrits : le cas du grec moderne*. Thessalonique: University Studio Press.
- Laviosa, S. (1997). "How comparable can 'comparable corpora' be?". In *Target* 9, 2, 89–319.
- Machado da Silva J., Nowicki J. & Oustinoff M. (dir.) (2010). *Hermès, Traduction et mondialisation*, no 56. Paris : CNRS Éditions.
- Mossop B. (2006). "Has Computerization Changed Translation?". In *Meta: Translators Journal* 51, 4, 787–793.
- Newmark P. (2003). "No global communication without translation". In Anderman G. & Rogers M. (eds.), *Translation today: trends and perspectives*. Clevedon/Buffalo/Toronto: Multilingual Matters.
- Nowicki, J. & Oustinoff, M. (dir.) (2007). *Hermès, Traduction et mondialisation*, no. 49. Paris: CNRS éditions.
- Olohan, M. (2004). *Introducing corpora in translation studies*. Oxford: Routledge
- Oustinoff M. (2011). *Traduire et communiquer à l'heure de la mondialisation*. Paris: CNRS Éditions.
- Pym A. (2003). "Redefining Translation Competence in an Electronic Age. In Defence of a Minimalist Approach". In *Meta: Translators' Journal* 48, 4, 481–497.
- Pym A. (2006). "Globalization and the Politics of the Translation Studies". In *Meta: Translators' Journal* 51, 4, 744–757.

- Pym A. (2011). "What technology does to translation". Working version. http://usuaris.tinet.cat/apym/on-line/translation/2010_technology.pdf (10.2.2013).
- Selinker, L. (1972). "Interlanguage". In *International Review of Applied Linguistics* 10, 209-241.
- Shiyab S.M. et al. (2010). *Globalization and the Aspects of Translation*. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing.
- Steiner, G. (2004). *Μετά τη Βαβέλ*, μτφ. Γρ. Κονδύλης. Αθήνα: Scripta.
- Susam-Saraeva Ş. & Pérez-González L. (eds.) (2012). *Non-professionals Translating and Interpreting: Participatory and Engaged Perspectives*. In special issue of *The Translator* 18, 2.
- Tymoczko, M. (1998). "Computerized corpora and the future of translation studies". In *Meta: Translators' Journal*, 43, 4, 652-66.
- Tymoczko M., Gentzler E. (ed.) (2002). *Translation and Power*. Amherst: University of Massachusetts Press.
- Vasiljevs A., Gornostay T., Skadins P, (2010). "LetsMT! - Online Platform for Sharing Training Data and Building User Tailored Machine Translation". In *Baltic HLT*, 133-140. <http://informatik.uni-trier.de/~ley/db/conf/hlt/baltic2010.html> (10.2.2013).
- Wenger E. (1998). *Communities of practice. Learning, Meaning, and Identity*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Zanettin, F. et al. (eds). (2003) *Corpora in Translator Education* Manchester: St. Jerome Publishing.
- Zanettin, F. (2012). *Translation-driven Corpora*. Manchester: St Jerome Publishing.

Δικτυογραφία

- <http://www.britac.ac.uk/policy/language-matters/position-paper.cfm> (2011) (10.2.2013).
- <http://www.britac.ac.uk/policy/language-matters.cfm> (2009) (10.2.2013).
- <http://www.mt-archive.info/Weaver-1949.pdf> (10.2.2013).
- <http://tcp.hypotheses.org/318> (10.2.2013).
- http://www.translationoptimization.com/papers/DillingerLommel_MT_BPG.pdf (10.2.2013).

